

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ДОГОВОРИ УКРАЇНИ ПРО НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Тицька Яна Олександрівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету

У вимірі презентованої наукової праці авторкою здійснене системне дослідження питань становлення, поточного стану та відповідної динаміки двостороннього договірної регулювання наукової та науково-технічної співпраці України у контексті відповідних норм та механізмів і програм, які сформувалися у системі Європейського Союзу на прикладі відповідних угод України та Євросоюзу останніх десятиріч.

У статті відстежено відповідну еволюцію та й нинішній стан справ щодо визначених спеціальних двосторонніх договорів України та Євросоюзу щодо регулювання наукової та науково-технічної співпраці, констатується, що надалі відповідні феномени у контексті міжнародного права та європейської інтеграції України повинні бути предметом окремої уваги вітчизняної юридичної теорії, оскільки подальша наднаціональна співпраця українських науковців буде невідворотно відбуватися насамперед у форматі договорів та програм подібного змісту.

Авторкою статті доведено, що за умов відсутності укладених Україною двосторонніх угод про науково-технічне співробітництво з ключовими індустріальними країнами світу особливого значення набули двосторонні договори України з Євросоюзом та Євратомом.

Водночас стаття констатує, що нині відповідна євроінтеграційна діяльність України відображена в Угоді між Україною та Євросоюзом про наукове і технологічне співробітництво 2002 р., яка періодично подовжується, та в Угоді про участь України у «Горизонт Європа» та в Програмі Євратом (2021–2025) 2021 р. Обидва ці договори є типовими для відповідної практики взаємодії Євросоюзу з третіми країнами, вони концентрують увагу на програмній формі співпраці; при цьому такі договори самі по собі не можуть повноцінно замінити двосторонні угоди з ключовими індустріальними державами Європи.

Доведено, що питання інших двосторонніх угод у сфері науки, укладених Україною раніше у форматі міждержавної та міжвідомчої співпраці, повинне стати предметом окремого наукового аналізу.

Ключові слова: «Горизонт Європи», «Горизонт 2000», двосторонні угоди, інтелектуальна власність, наукові дослідження, наукова етика, наукова співпраця, обмін науковою інформацією.

Titskaya Yana. European Integration and Ukraine's Agreements on Scientific Cooperation

In the context of the presented scientific work, the author conducted a systematic study of the formation, current state and corresponding dynamics of the bilateral contractual regulation of scientific and scientific-technical cooperation of Ukraine in the context of the relevant norms and mechanisms and programs that were formed in the European Union system on the example of the relevant agreements of Ukraine and the European Union of the last ten years

The article traces the relevant evolution and the current state of affairs regarding certain special bilateral agreements of Ukraine and the European Union on the regulation of scientific and scientific-technical cooperation, and it states that in the future the relevant phenomena in the context of international law and the European integration of Ukraine should be the subject of special attention of domestic legal theory, since further supranational cooperation of Ukrainian scientists will inevitably take place primarily in the form of contracts and programs of similar content.

The author of the article proved that in the conditions of absence of bilateral agreements concluded by Ukraine on scientific and technical cooperation with the key industrial countries of the world, bilateral agreements of Ukraine with the European Union and Euratom acquired special importance.

At the same time, the article states that today the relevant European integration activities of Ukraine are reflected in the Agreement for scientific and technological cooperation between the European Community and Ukraine, 2002, which is periodically extended, and in the Agreement on the participation of Ukraine in Horizon Europe and the Euratom Program (2021–2025), 2021.

Both of these treaties are typical for the relevant practice of the European Union's interaction with third countries and they focus on the programmatic form of cooperation; at the same time, such agreements by themselves cannot fully replace bilateral agreements with the key industrial states of Europe.

It has been proven that the issue of other bilateral agreements in the field of science, concluded by Ukraine earlier, in the format of intergovernmental and interagency cooperation, should become the subject of a separate scientific analysis.

Key words: *Horizon of Europe, Horizon 2020, bilateral agreements, exchange of scientific information, intellectual property, scientific research, scientific ethics, scientific cooperation.*

Нинішні тенденції та комплексні й багатовимірні фактори щодо міжнародно-правового співробітництва та релевантної наднаціональної взаємодії у контексті науки та техніки як стосовно виміру глобального правопорядку, так і у реаліях регіонального та двостороннього договірної комплексу досі так і не отримали цілісного формату системного та послідовного втілення у модерній доктрині міжнародного права, притому, що відповідні процеси станом на цей час ще не отримали відповідної комплексної оцінки у системі релевантних вітчизняних наукових публікацій.

Варто відзначити, що серед українських авторів цієї проблематики вкрай обмежено торкалися у власних працях Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін, О.О. Грінченко, К.В. Громовенко, А.О. Задорожній, С.В. Ківалов; серед науковців США та ЄС ці питання описували Д. Бріджит, М. Горват, Н. Рюффін, Дж. Фіккерс, Т. Флінк та У. Шрайтерер. Водночас досі комплексних монографічних досліджень окреслених питань у відкритих джерелах не виявлено. При цьому інтенсивність науково-технічної співпраці України та Європейського Союзу (далі – ЄС) постійно зростає [1; 2], а тому надалі ігнорувати ці процеси вітчизняна доктрина міжнародного права більше очевидно не має.

У релевантному контексті ключову значущість отримують досі не вирішені питання оцінки та узагальнення відповідної договірної бази, що сформувався як відображення поточної еволюції європейського правового простору. Адже за

нинішньої відсутності комплексного глобального чи європейського договору щодо ключових складників наукової діяльності та співпраці вимоги до наукової організації науково-технічної взаємодії й форм її програмування та фінансування в договорах з ЄС мають ключову роль для формування міжнародних правових стандартів наукового пошуку. Більш того, подальша наднаціональна співпраця українських науковців невідворотно буде відбуватися саме у контексті двосторонніх угод як з ЄС, так і з державами ЄС під впливом права ЄС.

А тому у релевантному контексті метою цієї наукової статті слід визначити аналіз еволюції, нинішнього стану та подальшої динаміки договірної регулювання наукових досліджень та науково-технічної співпраці у нормах та механізмах спеціальних двосторонніх договорів України та ЄС й Євратому.

Завданнями для ефективного досягнення поставленої мети слід вважати порівняння норм відповідних договорів України та ЄС і Євратому та співставлення виявлених механізмів та інструментарію цього комплексу угод; окреслення співвідношення відповідних проформ та модальностей договорів України та ЄС і Євратому між собою, та, відповідно, у контексті оцінки ефективності релевантного наднаціонального нормовтілення у сфері наукової співпраці та програмного правового регулювання. Для отримання такого результату варто використовувати системний, структурний, програмний, формально-юридичний та герменевтичний методи.

Іншим фундаментальним двостороннім договором України у науковій сфері слід вважати Угоду між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво від 4 липня 2002 р. [3]. Загалом, відповідний документ відображав підходи ЄС до такого роду угод з третіми країнами та посилався на ст. 58 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС від 16 червня 1994 р. як підставу власного схвалення.

Мета Угоди 2002 р. полягала у заохоченні, розвитку і сприянні її сторонами «спільній діяльності в галузі науково-технологічних досліджень і розробок, що становлять взаємний інтерес»; документ для цього надавав типові для угод ЄС визначення «спільної діяльності», «інформації», «інтелектуальної власності», «спільного дослідження», «учасника» та закріпив принципи реалізації, серед іншого, «збалансоване отримання Україною та ЄС економічних і соціальних результатів із врахуванням внесків у спільну діяльність» [3].

Примітно, що Угода 2002 року визначала пріоритетні напрями наукової співпраці, щонайменш частина з яких згадувалася й у інших двосторонніх науково-технічних договорах ЄС. Серед іншого документ згадував про дослідження навколишнього середовища та клімату, науково-технологічну політику, біомедичні дослідження, технології інформаційного суспільства, матеріалознавство та метрологію, ядерну енергетику тощо.

Ця угода передбачала доволі стандартний набір форми співробітництва та містила застереження, що «спільні дослідницькі проекти відповідно до цієї Угоди здійснюються лише після того, як учасники проекту затвердять спільний план розпорядження технологіями», зразок якого містився у додатку до Угоди 2002 р.

Також Угодою 2002 р. передбачалося створення Спільного комітету Україна–ЄС зі співробітництва в галузі науки та технологій, який мав збиратися щорічно та отримав функціонал контролю, розробки рекомендацій та пропозицій, організації консультацій, щорічного звітування тощо. Крім того, Угода 2002 р. регламентувала аспекти фінансування та податкових пільг, в'їзду персоналу та ввозу обладнання, аспекти поводження з інформацією та інтелектуальною власністю [3].

Варто вказати, що надалі Угода 2002 р., укладена на п'ятирічний строк, продовжувалася сторонами, та востаннє це відбулося двосторонньою Угодою від 23 грудня 2020 р. у формі обміну нотами про відновлення її дії [4], таке відновлення було необхідно, оскільки до того тричі подовжений строк дії Угоди 2002 р. вичерпався у серпні 2020 р. [5].

Додатково варто навести таку специфічну угоду у сфері наукової діяльності, як Заява про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі «EUREKA» від 9 червня 2006 р., ратифіковану Законом № 610-VI 2008 р. Цією заявою на XXII сесії конференції міністрів програми «EUREKA» Міністр освіти і науки України від імені Уряду України підтвердив, що Україна відтепер дає згоду на обов'язковість для неї положень і зобов'язань, включених до Меморандуму про взаєморозуміння між членами програми «EUREKA» стосовно Секретаріату програми «EUREKA» [6].

Також варто навести й Угоду між Україною і ЄС про участь України у програмі ЄС «Горизонт 2020 – Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014–2020)» від 20 березня 2015 р., ратифіковану Законом № 604-VIII від 15 липня 2015 р. [7]. Документ у преамбулі надавав розгорнуте нормативне обґрунтування підстав схвалення договору та визначав у ст. 1, що Україна бере участь у Програмі «Горизонт 2020» як асоційована країна, включаючи окремі програми та правила участі, з посиланням на низку регламентів та директив ЄС того часу.

Угода передбачала права юридичних осіб України брати участь у непрямих заходах Програми «Горизонт 2020» та «у діяльності освітніх та інноваційних товариств на тих же умовах, що застосовуються до юридичних осіб держав-членів ЄС, а також брати участь у діяльності Об'єднаного дослідницького центру, при чому представники України отримали право брати участь у роботі Ради управління цього центру. Угода 2015 року регламентувала порядок сплатення Україною відповідного фінансового внеску та суму такого внеску, чому був присвячений окремий додаток до неї [7].

Примітно, що у частині, пов'язаній із допуском юридичних осіб до роботи у Про-

грамі «Горизонт 2020», містилося окреме застереження, що «враховуючи те, що ЄС не визнає незаконну анексію АР Крим та міста Севастополя, юридичні особи, створені в АР Крим чи місті Севастополі, не мають права брати участь» у Програмі, та що «у випадку припинення незаконної анексії АР Крим та міста Севастополя, це положення буде переглянute» [7].

Питання фінансового контролю за діяльністю українських учасників Програми «Горизонт 2020» вкрай ретельно визначалося у додатку III до Угоди 2015 р. Серед іншого зазначалося, що представники Європейської рахункової палати, Єврокомісії та уповноважені нею особи повинні мати належний доступ до місць, робіт і документів та до інформації, необхідної для відповідних перевірок, та що «ненадання таких прав буде розцінюватись як нездатність обґрунтувати витрати та надалі як потенційне порушення грантових угод» [7].

Крім того, додаток III до Угоди 2015 р. встановив відповідний функціонал для Європейського бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF), визначив уповноваженим органом України у цій сфері Державну службу фінансового моніторингу України та зобов'язав «компетентні українські органи протягом обґрунтованого строку» інформувати Єврокомісію «про будь-який виявлений ними факт або підозру стосовно порушень при укладенні та виконанні грантових договорів та/або контрактів», укладених за цією угодою.

Додатково цей додаток III дав право Єврокомісії схвалювати в рамках Програми «Горизонт 2020» рішення, «які накладають фінансові зобов'язання на суб'єкти інші, ніж держави», що підлягали б виконанню в Україні. Такі рішення Єврокомісії мали «передаватися українському суду без будь-яких інших процедур, окрім перевірки автентичності рішення, визначеним для цієї мети Україною органом, який інформує про це Єврокомісію», при цьому законність таких рішень міг перевіряти Суд ЄС, а суди України могли тільки «розглядати скарги про неналежне здійснення правозастосування» [7].

Крім того, у наведений період було схвалено й Угоду між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукову і технологічну співпрацю та асоційовану участь Укра-

їни у Програмі наукових досліджень та навчання «Євратом» (2014–2018) від 27 червня 2016 р., ратифіковану Законом № 1542-VIII 2016 р.

Ця Угода мала подібний до Угоди 2015 р. вимір, серед іншого, нею було засновано Комітет Україна–Євратом з досліджень та інновацій [8]. Надалі Україна ініціювала процес укладання нової угоди вже щодо долучення України до участі у Програмі наукових досліджень та навчання «Євратом» (2021–2025) [9].

Тепер основним двостороннім актом між Україною та ЄС у сфері наукової співпраці слід вважати Угоду між Україною, з однієї сторони, і ЄС та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» від 12 жовтня 2021 р., ратифіковану Законом № 2233-IX від 3 травня 2022 р. [10].

Таким чином, основною відмінністю цієї угоди, що відрізняє її як від описаної вище Угоди 2015 р., так і від аналогічних угод ЄС щодо «Горизонт Європа» з третіми країнами, є охоплення нею як співпраці з ЄС, так і взаємодії з Євратомом.

Додамо, що Угода 2021 р. посилається на Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема на Протокол III до Угоди про асоціацію, який встановив загальні засади участі України у програмах ЄС. При цьому українські юридичні та фізичні особи отримали за Угодою 2021 р. право брати участь у діяльності Об'єднаного дослідницького центру (JRC) на умовах, еквівалентних тим, що застосовуються до юридичних, фізичних осіб ЄС, але за низкою виключень [10].

Угода 2021 р. підкреслювала, що участь України та українських юридичних чи фізичних осіб у програмах «Горизонт Європа» та «Євратом» (2021–2025) здійснюється, якщо Україна сплачуватиме відповідні фінансові внески та «пов'язані з цим витрати на управління, реалізацію та операційні витрати», при цьому фінансовий внесок України щодо кожної програми визначався у форматі операційного та членського внесків.

Також ця Угода 2021 р. гарантувала представникам України участь у ролі спостерігачів та без права голосу у Раді управління Об'єднаного дослідницького центру та участь у Європейському консорціумі дослідницьких інфраструктур (ERIC), утворювала Комітет України та ЄС з досліджень та інновацій з відповідною контролюючою та регулятивною компетенцією [10].

Таким чином, саме угода України з ЄС 2021 року стає основним для нашої країни двостороннім договором у сфері наукового співробітництва.

Висновки. Таким чином, слід констатувати, що за умов відсутності укладених Україною двосторонніх угод про науково-технічне співробітництво з ключовими індустріальними країнами світу особливого значення набули двосторонні договори України з ЄС та Євратомом.

Водночас стаття констатує, що нині відповідна євроінтеграційна діяльність України відображена в Угоді між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво 2002 р., яка періодично подовжується, та в Угоді про участь України у «Горизонт Європа» та в Програмі Євратом (2021–2025) 2021 р. Обидва ці договори є типовими для відповідної практики взаємодії ЄС з третіми країнами, вони концентрують увагу на програмній формі співпраці; при цьому такі договори самі по собі не можуть повноцінно замінити двосторонні угоди з ключовими індустріальними державами Європи.

Питання інших двосторонніх угод у сфері науки, укладених Україною раніше у форматі міжурядової та міжвідомчої співпраці, повинне стати предметом окремого наукового аналізу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agreement between the European Union and European Atomic Energy Community of the one part and Ukraine of the other part, on the participation of Ukraine in Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation and the Research and Training Programme of the European Atomic Energy Community (2021–2025) complementing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation 12 October 2021. EU. 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2022.095.01.0001.01.ENG&toc=0J%3AL%3A2022%3A095%3ATOC.

2. Про делегацію України для участі у переговорах зі Сполученими Штатами Америки та Європейським Союзом щодо узгодження проекту Протоколу про внесення поправок до Угоди про створення Українського науково-технологічного центру : розпорядження Президента України від 12 січня 2017 р. № 2/2017-рп. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2/2017-рп>.

3. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 4 липня 2002 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194.

4. Угода (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 23 грудня 2020 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019-20.

5. Про ратифікацію Угоди (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1673-IX. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-20>.

6. Заява про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі «EUREKA» від 9 червня 2006 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_773.

7. Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу Горизонт 2020 – Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014–2020) від 20 березня 2015 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_018.

8. Угода між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукову і технологічну співпрацю та асоційовану участь України у Програмі наукових дослі-

джень та навчання Євратом (2014–2018) від 27 червня 2016 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956_005.

9. Про делегацію Уряду України для участі у переговорах з Європейською Комісією щодо долучення України до участі у Програмі наукових досліджень та навчання Євратом (2021–2025) : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 318-р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-2021-р>.

10. Угода між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» від 12 жовтня 2021 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-21.